

УДК 821.161.2-252Мар.09

Ніна Козачук

ОБРАЗИ-СИМВОЛИ ПОТЕРЧУКА І ПЕРЕЛЕСНИКА ЯК ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ МІСТИЧНОГО У ДРАМАХ ВОЛОДИМИРА МАРТИНЕВИЧА

Розкриваються особливості використання мало поширених у літературі демонологічних образів Потерчука і Перелесника у драмах незаслужено забутого західноукраїнського драматурга Володимира Мартиневича. Ці символічні образи допомагають розкрити не лише давні уявлення українців про нечисту силу, але й підкреслюють, що досягти багатства та щастя нечесним шляхом, вдаючись до демонічних істот, неможливо. Драматург доводить, що герої, яким судились тяжкі випробування на землі через нещасливе кохання чи бідність, зазнали вже тут пекельних мук.

Ключові слова: *В. Мартиневич, містичне, образи-символи, нечиста сила, Потерчук, Перелесник.*

Перелесник у В. Мартиневича починає свої злі діяння з того, що задурманює свого вихователя Довгоногого, котрий приймає його за Андрія, і радить не залицятись до бідної Катерини. Тоді у міфологічного персонажа промайнула думка: „Ох поведив би я його [Довгоногого] трохи кругом млина, але нехай мені йде з дороги, бо не маю часу тепер. – Налякаю його за це порядно” [3, с. 9], при цьому вискакує на рамена, спустивши ноги на грудях. Далі герой тішиться, що вдався розіграш, і робить висновок: як господар не впізнав, то й Катерина не розбере, хто це є насправді.

Про незвичайні перетворення Перелесника дізнаємось від його господаря: „На поді здається таке козеня, а як хоче, то витягнеться на здоровенного хлопа” [3, с. 9]. Як бачимо, Довгоногий зник бачити нечистого на горищі, і сам не знав про усі його можливості. Демонічний персонаж вдається до філософствування: „Кожному в очах все перевернене, але ніхто цього не свідомий. – Все йому виглядає, як у цирку” [3, с. 9].

Цікавою деталлю є те, що герої пізнають один одного за умовним знаком. У Довгоногого – курячий зносок (з цього можна припустити, що він „виношував” під пахвою чорта і сам персонаж є тоді у трактуванні автора різновидом чорта), а в Перелесника – угода („цирограф”), про зміст якої читач дізнається з їхньої подальшої розмови: „Скажи мені щирю правду, чи ти напевно доконаєш цього, про що я тебе просив, бо як ні, то розв’яжу нашу угоду. Я не можу довше ждати. – Я здався на тебе, як на свого приятеля і вірю твоїй силі, але ти подаєш мені причину до сумніву” [3, с. 10]. Як відомо, угоди підписує з людьми диявол. Здійснюється це на перехресті і підписи ставляться кров’ю з мізинця. Зазначимо, що в українській демонології нема чіткого розмежування між

чортом та Перелесником. Так, В. Войтович зазначає: „Що ж до стосунків з жінками, то чорти з’являються в образі парубків, між іншим, і для того, щоб женитися” [1, с. 354], а також „нераз чорт прибирає постать коханка дівчини, приходять до неї і мордує її” [1, с. 367]. Такий опис цілком підтверджує наше припущення, що В. Мартиневич змальовує саме чорта-Перелесника. Підкреслює дослідник і таку властивість чорта, як уміння часто змінюватися, залежно від ситуації, що теж використовує герой п’єси, а також зазначає, що улюбленою темою народних оповідей про чорта є його наймитування у господарів (у драмі – в Довгоногого). Українці з підозрою ставились до багачів, вважаючи, що статки їм допоміг нажити чорт: „люди дивляться вороже на всякого багача-мужика, який став багачем ні з цього ні з того. Їх називають „фармазонами” [1, с. 364], саме такі взаємини Довгоногого з односельцями змальовує драматург.

Далі довідуємося, що Довгоногий хоче видати заміж за роботящого сироту Андрія свою доньку з кривими пальцями і поганими ногами, хоча той закоханий у бідну красуню Катерину. Перелесник каже дівчині гарно одягтись і умитись водою, яка зробить її вродливою, але безсилий усунути всі її вади: „Але що з її каблукуватими ногами робити, щоби не гойдались?! – такої краси й наш брат не перелицює. – Ту руку, що має в ній криві пальці, хай держить під запаскою” [3, с. 10]. Отже, тут Перелесник виступає як чарівник, який має обмежену силу – здатен змінити за допомогою магічної води вроду дівчини, водночас робить її схожою на Катерину, тому Андрій спершу приймає дочку Довгоногого за свою кохану, проте пізніше розпізнає „підміну”: „Але, ти, Анно, справді викрасніла. Я тебе не міг відрізнити від Катерини” [3, с. 18].

У драмі йдеться, що навіть нечиста сила потребує помічників. Такими „союзниками” виступають Василиха та циганка Обмана. Перша з них нагадує героїню О. Стороженка, про котру говорилося: де чорт не зможе нічого вдіяти – пошли жінку. Ця молодиця обіцяє допомогти, сподіваючись на подвійну винагороду – від багача Довгоногого та від закоханого у Катерину Івася. Сама ж Василиха вважає, що Андрій „злакомився на віно”: „За клаптик поля він все віддасть і себе принесе в жертву, душу занастить, щоб добути землю, то і з чортом збратается, як Довгоногий” [3, с. 23].

Автор показує, що серед селян мало хто вірить тепер у нечисту силу. І коли Варка каже парубку про чорта-„вихованця” Довгоногого, хлопець із неї насміхається. Дівчину підтримує подруга Олена, котра доводить: старші люди багато розповідають про нечисть, особливо вірять, що багачі завдячують своїми статками чортам. І про Довгоногого у селі кажуть, що він уночі їсти на горище носить.

Дуже легко Перелесник обдурює Катерину, видаючи себе за Андрія. Але в його обіймах дівчина спочатку відчуває небезпеку: „Ох, як мені гаряче в його обіймах, як вони мене печуть!” [3, с. 15], хоч виправдовує це тим, що підозрює Андрія у зраді, та згодом тривога розвіюється. Тобто автор підкреслює, що віруюча людина має якийсь захист від нечистого, але потрібно його підсилювати. Письменник пробує

якщо не виправдати, то хоч зменшити вину Перелесника, показуючи, що йому вперше доводиться грати таку роль – вдавати з себе іншу людину. Тому демонічний персонаж тішиться, що усе йде за планом: „Ох, який я радий, що вона взяла мене за Андрія, лише трохи налякається, що чути мене пекельним запахом” [3, с. 16].

Так само Перелесник дурить Катерину, даруючи їй „цукерки”, що насправді є кусками цегли, а потім „яблука”, котрі є камінням. Василиха перша каже, що це підлаштував Перелесник, а дівчата називають Катерину відьмою. Як бачимо, омана діє тільки на Катерину в присутності самого чарівника, тобто він гіпнотизує жертву. Доки Андрій готується до весілля з Анною, Перелесник далі обманює Катерину, вдаючи з себе Андрія. При цьому автор підкреслює, що „вихованець” робить це не заради грошей Довгоногого, а прагне заволодіти душею дівчини: „О рілля мені не ходить, лише о твою ду-шу! Все проче суета, шкаралупа, порох!” [3, с. 30].

У розмові Перелесник часто використовує символічні слова „вогонь”, „пекельний жар”, котрі могли б насторожити співрозмовника, але зачарована дівчина не помічає цього: „Моє серце рівно ж горить палким вогнем до тебе [3, с. 30]. Натомість з уст Катерини зриваються слова, що дуже близькі до істини, хоч вона не здогадується про це: „Присягаюсь тобі Богом, що пішла би за тобою в саме пекло!” [3, с. 30]. Хоча, з іншого боку, дівчина постійно відчуває тривогу поруч із Перелесником-Андрієм, але це її не відштовхує. Вони мило розмовляють, Перелесник утішає дівчину, але, крім неї, більш ніхто не бачить нечистого, тому люди вважають, що Катря збожеволіла з горя. Односельці починають жаліти бідну дівчину, навіть у церкві моляться за її здоров'я. Священик кропить її свяченою водою, але не може вигнати нечистого, та й сама дівчина пручається, кричить.

Матір Катерини відчуває тривогу за дочку, але не вірить у нечисту силу. І тільки Василиха переконує її повести Катрю до ворожки, щоб та допомогла забути Андрія і вигнати Перелесника: „Може дівчина дістати перелесника з великої туги. Вона вже й так, чи не має його” [3, с. 33]. Настя йде спочатку до Андрія, щоб узяти жмут волосся і підкурити ним дочку, адже саме він є причиною хвороби дівчини. Андрій, котрий зазнав біди, нестатків, обману тестя, шкодує за власним вибором: „Для виздоровлення Катерини я не лише волосся, але крові своєї не пожалував би” [3, с. 43].

Перелесник, що у кінцевій сцені нагадує сатану, у розмові з Обманою каже: „Щоб ти не дала, Катерина вже моя. Речинець мого побуту на землі кінчається, і я виконав приказ нашого пекельного начальника. Здається мені, що я придбав дві душі. Довгоногого для нашого начальника і Катерини для мене” [3, с. 44]. При цьому виявляється, що Перелесник досить благородний – сподівається випросити у Сатани Катерину собі за дружину.

Якщо раніше про пекло у душі говорив Перелесник, то у кінці твору його відчуває Андрій, що розкаюється у вчиненому: „Пекло горить у моїх грудях” [3, с. 46]. Цим письменник підкреслює, що вчинити глум

дівчині – страшний гріх. Тому герой і сам не зазнає сподіваного щастя – Анна не стала доброю господинею, та й Довгоногий відправив молодих жити до Андрієвої мами ні з чим. Андрій кидає дім, пробує знайти щастя в місті, але знову розчарований повертається додому. Засуджують Красуня й односельці, порівнюючи його муки з пекельними: „Коли совість чоловіка гризе, то маєш пекельні муки, яких нічим не згасиш. Се власне зовється пеклом” [3, с. 46].

Розв’язка п’єси трагічна – Катерина кидається у річку, Андрій, побачивши її мертвою, підпалює хату тестя, щоб помститись за все зло. Перелесник тішиться, що завершилась його місія на землі, а люди виявилися навіть гірші, ніж він уявляв: „у царстві сатани нема таких лютих гадюк, як тут між людьми на землі” [3, с. 48]. І шкодує він тільки, що не здобув Катерини, як планував спочатку: „Жаль мені, що душа твоя, дівчино-красавице, не йде зі мною. Шкода моїх заходів... Ти відбула тут своє пекло...” [3, с. 48]. Можна навіть припустити, що він закохався у дівчину.

Автор показує, що Перелесник не допомагає Довгоногому, хоч знає, що скоро зустрінуться у пеклі, а зловтішається, що колишнього господаря не рятують сусіди. Відчувши, що всю місію він здійснив успішно, Перелесник западається під землю у свою „темну безодню” [3, с. 48].

Як бачимо, Перелесник у В. Мартиневича – не є однозначно негативним персонажем. Він має власні принципи: робить все за угодою і нічого зайвого, тобто бездоганний як службовець. Можливо, він і протягнув би руку допомоги багачу, але під враженням підступності та підлості людей стає теж жорстоким, як того вимагає його вищий начальник Сатана.

Іншого демонічного персонажа змальовує В. Мартиневич у драмі „Потерчук”. Хоча цей образ нецентральний, він набуває символічного значення – страшної помсти скривдженої жінки. За народними переказами потерчата – це діти, що померли нехрещеними. „Вони літають сім літ і кричать: „Хресту!” Коли хто почує голос страдчати і охрестить його, кинувши кусник платка на крижму та вимовивши звисну формулу (охрещається раб Божий і т.д.), воно стає ангелом, коли ні, воно по 7 літах стає нечистим духом, літає і робить людям збитки, але звичайно не шкодить” [2, с. 134].

Починається драма сценою, коли Ілько Нестійний із сином Тимофієм знаходять скарб, закопаний предками. Батько добре знає, як його „забрати у нечистого”: місце обвели освяченою крейдою, викопують освяченим на Паску ножем. Але герой не може забрати важкий мішок із грішми, і тільки після співу третіх півнів ноша легшає. Переконаємось, що в основі такого опису лежать народні уявлення про скарб, зокрема записані В. Гнатюком із різних наукових праць (В. Ястребова, П. Чубинського, В. Шухевича, Б.Грінченка та ін.) [2, с. 237 – 240].

Автор наголошує, що багатство не принесло щастя Нестійним – стара мати Тимофія померла від довгих нестатків. Хлопець стає злим і мстить Олі – зваблює дівчину і відмовляється одружитись, бо колись обзивали його „голишем”. Разом із багатством зростає пиха і мстивість

Тимофія. Він тішиться, що принижена й осоромлена мати зведеної дівчини приходить і просить одружитися з її дочкою, хоча каже: „Олі мені дуже жалко, але мусить терпіти за своєю мамуню” [4, с. 23]. Хоча Тимофій стверджує, що кохає дівчину, але уникає зустрічі з нею і своєю поведінкою нагадує Перелесника з попередньої драми, тому й вимовляє подібну фразу: „Треба маскуватись, щоб руки не наложила на себе з жалю” [4, с. 24]. Водночас, розмовляючи з Олею, каже правду, цитуючи слова В. Пачовського:

Забудь мене, мене забудь,
Як нам колись жевріла груди,
Як серце рвалося колись –
Ми розійшлись... [4, с. 25].

Дівчина зарікається у відповідь, що не стане матір'ю дитини, бо Тимофій не гідний бути батьком, і продовжує цитувати вірш В. Пачовського:

Тобі зозуля навесні
Кувала радість, а мені
Вороння крякало сумне –
Забудь мене... [4, с. 25].

Як бачимо, трагедія героїв цілком нагадує сердечну драму героїв В. Пачовського.

Така горда поведінка Олі лякає Тимофія, і він навіть радіє, що не одружився з нею, але вирішує, що слід поводитись обережно: насамперед нічого не буде їсти поза домом, бо думає, що дівчина може його отруїти.

Ольга не пробачає свого кривдника і вирішує помститися: разом із циганкою Маврою закопує викидня, промовляючи закляття, щоб той перетворився на Потерчука і помстився власному батькові: „Се буде моя велика перемога і заразом вдоволення. Хай кожний знає, що пімста зведеної жінки є страшна” [4, с. 28]. Спершу при чаруванні звертаються до злих духів, обіцяючи їм поповнення: „Тішитися, мої приятелі, що за моїм старанням побільшить ся ваш гурт одним числом” [4, с. 27]. Нічні духи задоволено кричать, тобто погоджуються мститися. Хоча дівчина прагне помсти і спочатку сміливо виступає попереду ворожки, але, почувши ці крики, готова була відступати та втікати додому: „Мені здається, що знаходжусь в самій середині пекла” [4, с. 27]. Ворожка заспокоює Ольгу, наказуючи духам замовкнути і не лякати душу, що не звикла до їхнього гамору.

Письменник використовує символіку: дія відбувається восени, опівночі, під перегук сичів та пугачів. Згущує барви В. Мартиневич такими рядками: „Тяжкий, немов притиснений стогін підземних бісів, регіт і виття вандруючих земних духів. Час від часу продирається крик-плач потерчиків: „У-у-в-в-и!-У-в-в-иий!” [4, с. 27].

При чаруванні використовують траву переступень, що має корінь, подібний до малої дитини, а в народі, як зазначає автор, про цю ліану є різні повір'я. Детально змальовано сам процес чарування. Дівчина копає яму під кутовим стовпом у саму північ, щоб „невчасне дитя” [4, с. 28] стало Потерчуком. Він має стати „сильним, руйнуючим і мстивим” [4,

с. 28] і, врешті, довести свого батька до самогубства. Вночі він має гуркотіти, наводити жах, руйнувати усе, але не може виходити за межі господарства Нестійних – не сміє шкодити і лякати сусідів. А вдень має розглядатись довкола, радіти зі шкоди, яку вчинив, і продумувати наступні лихі дії. Не має жаліти Тимофія: „Пімста над ним твоя повинна бути сильна, бо ворог цей є причиною, що ти став потерчуком, а не людиною” [4, с. 28]. Ворожка при цьому також каже, що, як прийде час, Потерчук зможе просити хрещення, якщо знайдеться душа, котра пожаліє його і похрестить. Далі засипають викидня лівою рукою (на відворот) разом з Ольгою і проказують слова відречення від дитини, яка має тепер перетворитися на Потерчука.

Стара ворожка спочатку питає чорного kota Міцька, чи ніхто їм не завадить – чи нема поблизу прісної душі, а пізніше залишає стерегти зачароване місце, що теж вказує на належність її до нечистого. Він тричі нявкає на знак згоди. Тобто використовується традиційна для українців числова й образна символіка.

Якщо у попередній драмі божеволіє Катерина, покинута коханим, то тут покутує свій гріх, мало не втративши здоровий глузд, Тимофій. Хлопець скаржиться татові, що бачить дитину, котра гуляє по хаті. Батько просить одружитися з Олею, але Тимофій відмовляється: „Боюсь, тато, женитись на Олі. По-першому, що вони яко на зятеви можуть помститись мені. Та Настя була би для мене драконською тещою. Кожної хвилі всипала би отруї, щоби мене збутись, а по-друге, що Оля вже мене не любить, а ненавидить за моє поступування. Послідній раз я прикро обійшовся з нею. Я жалую сего, але не вернеться – пропало” [4, с. 30]. Різко і категорично виступає проти такого зятя Олина мати. Парубку вона одразу у вічі каже: „Не дїждеш сего, щоб я зав'язала своїй дитині світ тобою” [4, с. 10], а доньці, котра заступається за хлопця, проказує прокляття: „Пропадай, вирідна доню, wraz із своїм любасом!” [4, с. 10]. У народі існує повір'я, що прокльони матері збуваються і зняти їх (чи молитвою, чи за допомогою чарів) фактично неможливо, тому й подальша доля дівчини трагічна.

Занепадає господарство, гинуть коні. При цьому сусід Максим відразу розуміє, що відбувається: Бог карає за гріхи. Саме він ночує з Тимофієм і теж стає свідком невгамовних бешкетів Потерчука. У розмові парубок співчуває Тимофію, адже все село знає про їхню біду: „Воно мститься і на скотині, і на вас. Нищить-руйнує вас зовсім. Всі бояться до вашої хати зайти. Нічню селом обходять. Дивні річи оповідають про привиди на вашім обійстю” [4, с. 34]. Тимофій зізнається, що то усе правда: „Першої ночі викинуло мене з ліжка і згинули коні. Побачив я його, – як малу дитину. – Дуже перелякався, але відійшов по кількох днях. Що кілька день гримало, стукало, але ми думали, що це куна, або пугач. – Слїдуєчого тижня дорізали корову. Не знати, що сталося корові. – Зате згинула вночі по дорізаній зовсім здорова. – Дріб видусило. На самі свята Рождества погоріло моє хазяйство. Не докінчене, ніхто не мешкав. Де взявся огонь, хто знає. Чи підпалив хто, чи що?” [4, с. 34]. І хоча в Потерчука Ілько спочатку не вірить, а хворобу сина пояснює

гризотою, та пізніше переконується, що ніхто не можевилікувати хлопця. Лише стара ворожка з Озірни пояснює, що це дівка закопала Потерчука і він мститья батькові.

Не допомагають родині навіть молитви і служби у церкві, адже гріх надто великий, щоб простити його. У селі їх не люблять, тому Ілько боїться, що люди „будуть зглядатися на нас, і так вороги будуть тішитися з нашого нещастя” [4, с. 31]. Замість сподіваної радості, дедалі більше нещастя переслідують родину – Нестійних грабують. Далі вже починає бачити малу дитину й дід.

Письменник підкреслює, що всі нещастя трапляються з Нестійними на великі церковні свята, що тобто вказує на справедливий гнів Божий: на Різдво погоріло господарство, на Великдень Ілько вперше побачив Потерчука. Сам Потерчук не страшний: він нагадує дитину, що хоче гратися: „На сам Великдень, у полудне саме, показалось татови мому в хаті на столі [...]. Виділи тато, як мала дитина гралась крашанками. Тато перелякались і з криком вилетіли з хати” [4, с. 35]. Але сусіди, що збіглися на крик, уже нічого не бачили. Старий Ілько їде до рабина в Гусятин.

У кінці п'єси Тимофій зустрічає Олю, котра з примусу матері повинна вийти заміж за старого. Автор використовує містичну символіку: зустрічаються вони саме на тому місці, де закопано дитину („бачу те місце, де закопане його прокляття мною”) [4, с. 36]. Пробачення у скривдженої дівчини просить у п'ятницю, що, за народними повір'ями, виглядає як худа і страшна жінка, яку не можна „ні умотити, ні перепросити. Вона ходить по світі, по містах і селах і дивиться по хатах, чи всі люди святкують її святу днину” [2, с. 184]. Тимофій просить прощення в Олі і пропонує виходити за нього заміж у неділю, адже батьки готувалися до шлюбу доньки. Дівчина не може повірити у таку несподівану радість: „Однак я не вірю своєму щастю. Щаслива була би та п'ятниця для мене!” [4, с. 38]. Вона зізнається, що любила тільки Тимофія. Молоді миряться, і як тільки обіймаються, над ними летить Потерчук: „Вгорі не видний, але чути крик: Хр-с-ту! хрсту” [4, с. 38]. Тобто ця бідна істота просить, щоб її похрестили. При цьому Оля його хрестить білою хусткою і дає ім'я Ілля, адже, за народними віруваннями, цієї миті з нечистого Потерчука він перетворюється на янгола. При цьому біла хустка заміняє крижмо, що повинно бути під час хрестин. Потерча злітає разом із хусткою і покидає землю: „Невинна душа терпіла за нас, але і вона при нашій злуці стала принята Богом на призначене місце” [4, с. 39]. Доки Ілько повертається від рабина, бачить, що усе так і відбулось, як той йому пророкував. Батьки більше не наважуються втручатися у справи молодих і благословляють їх до шлюбу.

Велику увагу автор надає таємничості й містичності, часто використовує знаки-символи. Уже на початку твору Настя сварить Олю і не дозволяє їй зустрічатися з Тимофієм, тобто намагається відштовхнути хлопця, від якого відчуває загрозу для доньки. Погані знаки (крик сичів) чує Ілько під час молитви, коли Тимофій збирається на побачення до Олі, але далі з'являється синьо-зелене полум'я – „вогонь землі”. Віруючий

чоловік хоче перехреститися, але не може. Над ним літають і кричать сичі. За уявленнями українців, „коли сич кричить, то когось викричить з хати, насамперед господаря” [8, с. 208]. І дійсно, незабаром помирає його дружина. В інших джерелах сича зараховують до „нечистих” птахів, пов’язаних із потойбіччям: „Цими істотами обертається нечиста сила або що вони перебувають у неї на службі. Ними ж стають душі самогубців та дітей, померлих без хрещення. „Нечисте” птаство віщує смерть, нещастя, хвороби” [9, с. 301]. Батько наказує копати гроші синові, підкреслюючи, що він „первак” (тобто перша дитина у сім’ї), тому має шанс справитися з важким випробуванням.

У друге кричать сичі та гайвороння, віє вітер, коли викопали скарб. Тимофій каже: „То злі духи, здається, тату, підняли такий вереск. – Сей скарб був видно під їх опікою” [4, с. 17]. Скарб моментально перетворює Тимофія на злу, егоїстичну людину: „Тепер я буду великим багатирем. – Знизяться, Легкодушні, передо мною. – Стануть покірненькі. Будуть тепер мене просити, щоб я сватав їх Олю. – Тепер їх наклонить до сего дві річи. Майно і сором. – Поглузую я собі з них, як вони з мене. Вже час відплати надходить. Ха! ха! ха!” [4, с. 17]. Належність скарбу темним силам підкреслена їх криками: „Від-дай-від-д-д-а-а-а-й-й!” [4, с. 17]. При цьому батько не може допомагати синові, бо то його щастя – і воно може зникнути зовсім, тому все має робити Тимофій. Батько тільки підказує, що не можна хреститись, коли заспівали перший раз півні. Далі кричать сичі, мішок тяжкий, і лише після співу курей знову кричать сичі, Ілько наказує синові обмалюватись три рази крейдою довкола. Тільки після третіх півнів „все зло пішло в безвісти” [4, с. 18], і ноша легшає.

Як бачимо, міфологічні образи Перелесника та Потерчука досить різні. Обидва вони, на перший погляд, відповідають міфологічним описам, хоча Перелесника автор трактує як різновид чорта, що доволі рідко зустрічаємо в народній демонології. Якщо спочатку він показаний як демонічний персонаж, який сумлінно виконує своє завдання на землі, то надалі письменник показує, що у страшному світі людей навіть нечиста сила змінюється – стає ще жорстокішою. Образ Потерчука цілком відповідає народному трактуванню і сам по собі є жертвою обставин – розлючена жінка за допомогою чарів робить власну мертвонароджену дитину потерчуком, котрий повинен мститися власному батькові. І тільки примирення молодих змінює долю Потерчука, знімає прокляття, та ж мати охрещує його, перетворивши на янгола.

1. Антологія українського міфу : у 3 т. – Т. 3: Потойбіччя / зібрав та упорядкував В. Войтович. – Тернопіль : Навч. книга-Богдан, 2007. – 848 с.:
2. *Гнатюк В.* Нарис української міфології / Володимир Гнатюк; Інститут народознавства НАН України; ілюстрації Олени Кульчицької. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2000. – 264 с.
3. *Мартиневич В.* Перелесник : народна драма на 5 дій з прологом / Володимир Мартиневич. – Львів : Русалка, 1923. – 48 с. – (Селянська б-ка, вип. 14 (Т.5)).

4. *Мартиневич В.* Потерчук: П'єса з співами і танцями з народного життя: 5 дій / Володимир Мартиневич. – Львів-Тернопіль : Накладом автора, 1925. – 39 с.
5. *Медведик П.К.* Мартиневич Володимир // Українська літературна енциклопедія : у 5 т. /П. К. Медведик; редкол.: І.О. Дзеверін (відп. ред.) та ін. – К. : „Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана. – Т. 3: К – Н. – С. 301.
6. *Медведик П.* Мартиневич В. П.Медведик // Мистецтво України : Біографічний довідник /за ред. А.В. Кудрицького. – К. : „Українська енциклопедія” імені М.П. Бажана, 1997. – С. 399.
7. *Плачинда С.* Словник давньоукраїнської міфології. – / Сергій Плачинда. – вид. друге, доповнене. – К. : Велес, 2007. – 240 с. – (Культурна спадщина України).
8. Словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка; Переяслав-Хмельницький державний педагогічний інститут ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид, доп. і виправлене. – К. : Міленіум, 2002. – 260 с.
9. 100 образів української міфології / В. Завадська, Я. Музиченко, О. Таланчук, О. Шалак. – К. : Орфей, 2002. – 448 с. – (100 найвідоміших).
10. *Чубинський П.* Мудрість віків / П. Чубинський // Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського : у 2 кн. – Кн. 1. – К. : Мистецтво, 1995. – 224 с.

Аннотація

Освещаются особенности использования мало распространенных в литературе демонологических образов Потерчука и Перелестника в драмах незаслуженно забытого западноукраинского драматурга Владимира Мартиневича. Эти символические образы не только помогают раскрыть древние представления украинцев о нечистой силе, но и подчеркивают, что достичь богатства и счастья нечестным путем, используя демонические силы, невозможно. Драматург доказывает, что герои, каким судились тяжелые испытания на земле из-за несчастной любви или бедности, уже здесь испытали адские муки.

Ключевые слова: *В. Мартиневич, мистическое, образы-символы, нечистая сила, Потерчук, Перелестник.*

Summary

The article reveals how demonologic images of Poterchuk and Perelestnyk, rare to the literature, are exploited in the dramas by Volodymyr Martynevych, an undeservably forgotten Western-Ukrainian playwright. These symbolic images help to expose both the ancient Ukrainian's ideas of the devildom and the futility of striking towards wealth and happiness with its help. The dramatist proves that the heroes who, in this life, were tormented with an unrequited love or poverty, suffered a real hellish agony.

Key words: V. Marynevych, the mystic, symbolic images, the devildom, Poterchuk, Perelestnyk.

Стаття надійшла до редколегії 8.10.2010 р.